

XITOIY SULOLALARI HAQIDA MA'LUMOT VA SIN SULOLASI

Ashurov Sodiqjon*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**Tarix yo'nalishi**1-bosqich 14T-2023 guruh talabasi**Email adres: sodiqjonashurov536@gmail.com**Telefon raqami: +998915137504***Oqbo'tayev Abdulaziz***Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**Tarix yo'nalishi**1-bosqich 14T-2023 guruh talabasi**Email adres: oqbo'tayevabdulaziz@gmail.com**Telefon raqami: +998904119202***G'ulomov Jahongir***Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**Tarix yo'nalishi**1-bosqich 14T-2023 guruh talabasi**Email adres: g'ulomovjahongir@gmail.com**Telefon raqami: +998936934033*

Annotatsiya. Hozirgi kunda eng rivojlangan davlatlardan biri bo'lgan Xitoy davlatining tarixiga nazar solgan holda, Xitoy sulolalari bilan ham tanishib chiqamiz, shu davrgacha nechta sulolalar bo'lgani haqida ma'lumotlar va shu bilan birgalikda "Sin sulolasi"ning kelib chiqishi va faoliyati haqida ham bilib olasiz barcha manbalarni keltirib o'tganmiz.

Kalit so'z. Xitoy tarixi, Erlitou madaniyati, Sya sulolasi, piktogrammalar, ideogrammalar, fonogrammalar, "Qin sulola"si, "Qing sulola"si, "Sin sulola"si tashkil topishi

Kirish. Xitoyning tarixi juda keng bo'lib, bir necha ming yilliklarga borib taqaladi va keng geografik qamrovni o'z ichiga oladi. U klassik Xitoy sivilizatsiyasi paydo bo'lgan Sariq, Yangtze va Pearl daryolari kabi asosiy daryo vodiylarida boshlangan. Xitoy tarixini ko'rib chiqadigan an'anaviy ob'ektiv bu sulola sikli bo'lib, har bir sulola minglab yillar orqaga cho'zilgan davomiylik ipiga hissa qo'shgan. Neolit davrida bu daryolar bo'ylab ilk jamiyatlar paydo bo'la boshlagan, Erlitou madaniyati va Sya sulolasi eng qadimgilardan edi.

Xitoyda yozuv eramizdan avvalgi 1250-yillarga to'g'ri keladi, buni orakul suyaklari va bronza yozuvlarida ko'rish mumkin, bu Xitoyni yozuv mustaqil ravishda ixtiro qilingan

kam sonli joylardan biriga aylantiradi. Xitoy birinchi marta miloddan avvalgi 221 yilda Qin Shi Xuan boshchiligida imperator davlati sifatida birlashtirildi, bu Xan sulolasi bilan klassik asrning boshlanishini belgiladi (miloddan avvalgi 206 - milodiy 220). Shu tariqa Xitoy tarixi Xitoy sulolalari tarixi bilan chambarchas bog`liq. Shu o`rinda “sulola” so`ziga ham ozgina to`xtalib o`tdigan bo`lsak: “Sulola” irsiy monarxiyalarga asoslangan siyosiy tuzum hisoblanadi. Sulola avvalgi 2070 yildan milodiy 1913 yilgacha Xitoyni o`n uch sulola boshqargan, ulardan bir nechtasi mamlakat taraqqiyotiga katta hissa qo`shgan. Bu vaqt jadvalida har bir Xitoy sulolasining yutuqlari va xatolari batafsil bayon etilgan. Qadim zamonlardan beri bu sulolalar Xitoyning shimolida tarqalgan bir guruh qirolliklardan tortib XX asr boshlarida bo`lgan aniq o`ziga xos xususiyatlarga ega ulkan imperiyagacha bo`lgan mamlakat evolyutsiyasini ko`rgan. Xitoy tarixidagi 13 sulola Xitoyda deyarli 4000 yil davom etgan davrda hukmronlik qildi.

Bu davrda bir qancha sulolalar oltin asrlarni olib keldi, bu esa bu mamlakatni o`z davrining eng yaxshi tashkil etilgan, funktsional jamiyatlaridan biriga aylantirdi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ushbu Xitoy tarixiga nazar soladigan bo`lsak, avvalo, ming yillik tarixni o`z ichiga olgan, eng qadimgi sulolaviy arxivlaridan tortib, Ming sulolasi davrida ziyoli xitoyliklar ommasini xursand qilish uchun paydo bo`lgan yetuk xalq fantastika romanlarigacha ma`lumotlari bilan tanishib chiqdik.

Tadqiqod metodologiyasi. Tadqiqotlar nazariyasiga qaraydigan bo`lsak tarixan, Xitoyda deyarli 13 sulola hukmronlik qilgan bo`lib har bir sulola o`z davrida o`zlariga kerakli bo`lgan ma`lumotlar va yangiliklarni yaratib tarix zarvaraqlarida nom qoldirgan. Shu o`rinda aytib o`tishimiz lozimki eng birinchi sulola bu “Qin sulolasi”- imperator Xitoyning birinchi sulolasi bo`lib, miloddan avvalgi 221—206 yillar davom etgan. Qin shtatidagi (zamonaviy Gansu va Shensi) o`zining yuragi nomi bilan atalgan sulolaga Qinning birinchi imperatori Qin Shi Huang asos solgan. Qin davlatining kuchi miloddan avvalgi IV asrda, urushayotgan davlatlar davrida Shan Yangning huquqiy islohotlari tufayli sezilarli darajada oshdi. Miloddan avvalgi III asrning o`rtalari va oxirlarida Qin davlati bir qator tezkor istilolarni amalga oshirdi, birinchi navbatda kuchsiz Chjou sulolasini tugatdi va oxir-oqibat Yetti urushayotgan davlatning qolgan oltitasini zabt etdi. Uning 15 yili Xitoy tarixidagi eng qisqa yirik sulola bo`lib, faqat ikkita imperatordan iborat edi. Va eng oxirgi sulola “Qing sulola” si o`lib, Xitoy imperatorlik tarixidagi manjur boshchiligidagi oxirgi sulola edi. 1636 yilda Manchuriyada e`lon qilindi, 1644 yilda Pekinga kirdi, o`z hukmronligini butun Xitoyni qamrab oldi va keyin imperiyani Ichki Osiyoga kengaytirdi. Sulola 1912 yilgacha davom etdi.

Tahlil va natijalar. Xitoydagi sulolalar bilan tanishib chiqdik, endi keling hozir birgalikda “Sin sulolasi” ni tarixi va boshqaruvini siz bilan birgalikda tahlil qilamiz.

Sin sulolasi- Xitoyda hukmronlik qilgan manjur imperatorlari sulolasi(1644-1911) bo`lib, ushbu sulola hukmronligini 4 ta yirik davlatga bo`lish mumkin:

- 1) Manjurlarning Xitoyga bostirib kirganidan Min davlati chegaralarida Sin sulolasi tuzumini o`rnatilishigacha (1644-83, Shunchji va Kansi hukmronligi);
- 2) XVII asrning 80- yillaridan XIII asrning 70 yillarigacha –Xitoyda Sin tuzumining nisbatan turg`un ichki siyosati va Xalxadagi mo`g`ul knyazliklari, Amurdagi rus qishloqlari, Jung`or xonligi, Tibet, Sharqiy Turkiston, Vyetnam, Birma, Nepal va boshqalarga nisbatan bosqinchilik yurishlari (Kansi, Yunchjen va Syanlun hukmronliklari) davri;
- 3) XVIII asrning 70 yillaridan XIX asrning 90 asrning oxirigacha ya`ni, Sin monarxiyasi XIX asr o`rtalarida kapitalistik davlatlar agressiyasi natijasida ichki nizolarning kuchayishi (Syanlun, Szyatsin, Daoguan, Syanfin, Tunchji, Guansyuv hukmronliklari) davri;
- 4) 1894-95 yillardagi Yaponiya-Xitoy urushidan Sinlarning taxtdan vos kechgularigacha bo`lgan davr. Sin imperiyasi imperialistic davlatlarning yarim mustamlakasiga aylangan.

Bundan tashqari boshqa ma`lumotlarga ham nazar soladigan bo`lsak Sin sulolasining asoschisi-Sin Shixuandi hisoblanib, sulolaning poytaxti- Syanyan shahri . Sin hukmronligi davrida Xitoy tarixida ilk marotaba markazlashgan davlat tuzilgan bo`lib, mamlakat hududi 36 ta okrugga taqsimlangan, ularni imperator tomonidan tayinlangan amaldorlar boshqargan. Shimoliy va Janubida olib borilgan tinimsiz urushlar, Buyuk Xitoy devoir va ko`plab saroylarning qurilishi soliqlarning ko`payishiga sabab bo`lgan. Milodan avvalgi 209 yil oxiri 208 yil boshida mamlakatda xalq qo`zg`oloni ko`tarilgan. Unga Chen Shen, U Guan, Lyuban va boshqalar rahbarlik qilgan. Miloddan avvalgi 207 yil oktabrda Lyu Ban armiyasi Syanyanni egallagan va shu bilan Sin sulolasi tugatilgan. Sinxay inqilobi natijasida Sin sulolasi hukmronligi ag`darilib tashlangan (so`nggi manjur imperatori Pu 1912 yil 12 fevralda taxtdan rasman vos kechgan).

Xulosa va takliflar. Xitoy tarixiga nazar soladigan bo`lsak, hozirgi Xitoy Xalq Respublikasi bo`lguncha bosib o`tgan davrda sulolalarning o`rni beqiyos hisoblanib, har bir sulola o`z davrida yetarlicha yangiliklar va kashfiyotlar qilib tarixda nom qoldirganligiga guvoh bo`lishimiz mumkin va yozuvlarning paydo bo`lishida ham Xitoylik sulola vakillaridan birinchi sulolaning o`rni beqiyosligi aytib o`tilgan. Arxeologik dalillar shuni ko`rsatadiki, Shanglar davriga kelib kamida uch xil belgilarning ishlatilishi ham ya`ni:

- Piktogrammalar;
- Ideogrammalar;

- Fonogrammlar dan foydalanishi ham asosiy yozuv kashfiyotlarga yana bir asos sifatida dunyo yuzini koʻrgan.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyhati

1. Berkshire Encyclopedia of China (5 vol. 2009)
2. Cheng, Linsun (2009). Berkshire Encyclopedia of China. Great Barrington, MA: Berkshire Pub. Group. ISBN 978-1933782683.
3. Dardess, John W. (2010). Governing China, 150–1850. Hackett Publishing. ISBN 978-1-60384-311-9.
4. Ebrey, Patricia Buckley (2010). The Cambridge Illustrated History of China. Cambridge, England: Cambridge UP. ISBN 978-0521196208.
5. Elleman, Bruce A. Modern Chinese Warfare, 1795-1989 (2001) 363 pp.
6. Fairbank, John King and Goldman, Merle. China: A New History. 2nd ed. (Harvard UP, 2006). 640 pp.
7. Fenby, Jonathan. The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great Power 1850 to the Present (3rd ed. 2019) popular history.
8. [Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi](#) (2000-2005) maʼlumotlaridan
9. https://uz.wikipedia.org/wiki/Xitoy_adabiyoti
10. <https://history-maps.com/uz/story/History-of-China>

